

Зоран М. Аврамовић¹
Институт за педагошка истраживања
Београд (Србија)

УДК 1:005.71(497.11)“1981/2019“(049.2)

Научна полемика

Примљен 02/04/2020

Измењен 11/04/2020

Прихваћен 11/04/2020

doi: [10.5937/socpreg54-25742](https://doi.org/10.5937/socpreg54-25742)

ИНСТИТУТ КАО КОНТРАИНСТИТУЦИЈА

(Грађење једне контраинституције: историја Института за филозофију и друштвену теорију, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију, 2019)

Научној и широј јавности, Институт за филозофију и друштвену теорију из Београда (даље: ИФДТ) поклонио је књигу о себи: самоименује се као контраинституција чији корени сежу до скупа на Бледу 1960. и критике теорије одраза. Реч је о књизи: *Грађење једне контраинституције: историја Института за филозофију и друштвену теорију* (латиница), септембар 2019. године. Ова публикација, која се шаље у библиотеке и тако остаје сведочанство времена, представља карактер једне, требало би, научне институције. (Додаје се у јавним наступима сарадника и „институционална непослушност” као карактеристика ИФДТ). Три дела ове књиге привлаче пажњу: 1) значење контраинституције, 2) историја ИФДТ (или предисторија од 1960. до данас), 3) улога директора др Петра Бојанића.

1. Запањујуће је да у овом научном институту пласирају једно до сада непознато значење институције у социолошкој науци („контраинституција”). Свака институција има свог оснивача, начин финансирања, нормативни оквир, хијерархијско место у систему државног поретка. У основи друштвених регулација су институције као скуп норми које се примењују у једном друштвеном систему (Mendras, 2001; Durkheim, 2007). Шта је контраинституција? У овој књизи контраинституција је „државна институција која постоји напоредо с државом и упркос држави, супротстављене друштвеним институцијама управо због њих самих” (стр. 11). Ако се ово некако разуме то је државна институција супротстављена држави, а то би значило да држава ради на сопственој деструкцији!!

Може се неко поигравати знањем на Фејсбуку и интернету тако да се изврћу значења основних појмова и да речи лутају по медијском простору. То је постмодерна али постпостмодерна. Али друштвени живот људи не постоји без релативно стабилних, трајних односа између људи и друштвених група. Институција је предвидљив, релативно устаљен облик деловања и оне су увек изнад појединца. Емил Диркем је објаснио да институције затичемо, оне су засноване на традицији, обичајима, правним прописима, законима. Оне одговарају одређеном друштвеноисторијском

¹ zoran.a@sezampro.rs

времену. У институцијама се повезују улоге запослених на начин хијерархије, а такав однос постоји и у државном поретку. Разликују се према оснивачу, начину финансирања и управљања. Институције су кичма друштвеног организовања.

Ако се ово зна о институцији како разумети „теорију о контраинституцији”? Као неку групу људи која ради шта хоће и независно или против правног поретка, независно од оснивача. Ако није то, онда је то један мутан појам без изгледа да се разбистри.

2. У овој књизи о контраинституцији, историја ИФДТ је приказана на научно-историјски преваран начин. Оно што је био развој југословенске и српске филозофске и друштвене мисли, оно што су били друштвено-политички догађаји, заправо је припрема за настанак контраинституције. У предисторију ИФДТ рачунају се скуп на Бледу 1960. године на коме се критковала терија одраза, Корчуланска летња школа 1964–1974, покретање часописа Praxis 1964–1974, студенски протести 1968. године, случај осморо професора са Филозофског факултета, 1975–1981, оснивање Центра за филозофију и друштвену терију у оквиру Института друштвених наука 1981–1991. године, осамостаљивање ИФДТ 1992. године, до данас.

Поред неких нетачности, као што је тврдња да су оснивачи ИФДТ осморо наставника са Филозофског факултета у Београду (оснивач је држава Србија – З. А), карактеристична је конструкција прошлости или предисторије ИФДТ. Као да је српско-југословенска друштвена мисао од Бледа радила на оснивању Института! Та мисао се улива у ИФДТ. Реалност је да је та марксистичка струја мишљења текла према југословенским републикама (нацијама) и да се интерпретирала на различите начине, више или мање у критичком складу са политичким оријентацијама националних елита. У неким републичким центрима критичка мисао се трансформисала у критику оспоравња националног сепаратизма. Од свих праксисоваца са Корчуле само су српски пострадали у својим каријерама.

Надаље, предисторија ИФДТ како се конструише у овој књизи, у идејном и теоријском погледу нема никакве везе са институтом од 1991. године. Онде марксистичко становиште, од 1991. године, грађанско-демократско и политичка активност већине сарадника института а после 2000. године теме глобалистичке, мултикултуралне (од 2011. до данас реализована су два пројекта).

Коначно, присвајање појма критичка мисао о друштву неодрживо је. Овај Институт нема ту привилегију зато што је критика конститутивна за сваку научну мисао. Као да други институти и научници истражују одбацујући критички метод.

У овом присвајању југословенско-српског мисаоног наслеђа, аутори ове књиге, забашурују бар две ствари: 1) они не разликују научни рад у једнопартијском и вишепартијском друштву. Политичка критика научне мисли има различите садржаје у једном и другом поретку; 2) у овој књизи се не разликују политичка активност сарадника института и противзаконито деловање руководиоца института. Политички и партијски активисти ИФДТ почетком деведесетих година, управљали су институтом у оквиру закона. А како од 2011. године? То ће одмах показати.

3. У уводној речи књиге о ИФДТ, директор Петар Бојанић пише како је његов најважнији циљ био да се институт врати науци, истраживањима, давањем препорука

јавним политикама – производњи концепата и идеја. Није успео јер политичари „настављају са разваљивањем институција”. И додаје: „У последњих десет година структуре власти не препознају институт као место експертизе управо зато што им недостаје визија која превазилази краткотрајне и утилитарне циљеве. Институција државе данас постаје гротескна институција над институцијама... зато ће представљати нови изазов за наш отпор и заједничку акцију” (стр. 6–7).

Пита се зашто после десет година руковођења институтом није успео да стабилизује аутономију, да му обезбеди бољи статус? Зашто није постао експертска установа? Како неко с логичким образовањем не зна одговор. Зашто није успео? Зато што је хтео да од института направи контраинституцију. Можда због тога што, како констатује, ни претходни институт није био „довољно регулативна контраинституција”. Није јасно како једна контраинституција постаје научна установа која производи концепте и идеје за државу којој се супротставља? Јер контраинституција је, као пише у овој књизи, „државна институција која постоји напореда с државом и упоркос држави, супротстављене друштвеним институцијама управо због њих самих”. Контраинституција је нека врста одбијања права оснивача, Закона о науци, демократског мандата владе. Другим речима, оваква институција значи: дај нам паре из буџета а ми ћемо да радимо по своме, ми ћемо да бирамо за УО кога хоћемо. Ми преузимамо институт!

Посебно место у овој монографији припада директору ИФДТ од 2011. године. На страници 155 пише да је др Петар Бојанић директор на три места: од 2009. директор Центра за етику, право и примењену филозофију (CELAP), од 2011. директор ИФДТ, од 2013. директор Центра за напредне студије југоисточне Европе (CASSEE). Дакле, директор ради у исто време на ТРИ МЕСТА. По Закону о науци који је важио и 2013. године? Тамо пише: „Директор је у радном односу у институту, с пуним радним временом.” (члан 56)

После конструисане славне прошлости, овај Институт је сведен на два научна саветника. Тај директор је изменио структуру запослених у институту. Било би очекивано да институт запошљава филозофе и социологе. Међутим, под његовим директоровањем осам научних истраживача је напустило ИФДТ а троје је добило отказ. Данас састав изгледа овако: 15 нефилозофа и несоциолога, а филозофа (12) и социолога (5). Дакле, скоро па равнотежа! Међу њима је и историчар Бешлин из Војвођанског клуба и председништва Лиге социјалдемократа Војводине.

У овој књизи није ништа написано о чињеници да годину дана ИФДТ ради без УО. Претходни је разрешен окробра 2018. године а нови је именовала Влада Републике Србије 28 марта 2019. године. Од тог датума до марта 2020. године (дакле, годину и по) није УО ушао у функцију. Шта је разлог оваквог стања? Решења владе држи у фиоци директор Петар Бојанић. Нису усвојени извештаји, нити планови рада. С правног становишта овај Институт није у законском начину рада и може се рећи да је ван правног система. Питање је како се уопште финансира када нема органа управљања?

О томе нема ништа у књизи али објављена су три фотокопирана новинска текста (зар новинске фотокопије у тако славној монографији?) против Владе и неколико научника, а као сведочанство противзаконитог одбијања да се спроведе одлука

Владе Републике Србије. Већ наслови сугерирају о каквим садржајима је реч: „Петар Бојанић: Влада покушава да затвори Институт” (са сликом П. Б.); „Покоравање Универзитета” (са сликом П. Б.). А трећи новински чланак, који су написали сарадници ИФДТ Ј. Василијевић, А. Захаријевић, М. Бешлин (историчар, аутор чувених текстова о српској окупацији Војводине) има сугестиван наслов: „Нечастиви на Институту”, Ко је нечастиви? (и овде је објављена слика П. Б.). Увредама чланова УО и отпору оснивачу се придружила и Газела Пудар Драшко у организацији четири самопромовисаних представника института -МАСА-е (Мрежа академске солидарности и ангажованости)!!

Бивши директор у књизи изоставља одговоре на његове новинске оптужбе. Да му је стало до истините слике најновијег, данашњег стања ИФДТ не би се либио да осветли обе стране у „спору”. То није урађено јер би се видело ко је на страни истине, а потом обелоданио би политичку дискриминацију једног члана Одбора. У суштини он крши уставну одредбу (чл. 21) о забрани дискриминације по основи политичког уверења. Карактеристично је да сви запослени потписују било подршку уличним протестима, било одбацивање одлуке Владе о новом УО!

Профил ИФДТ, како је представљен у овој књизи, може се разумети као пример болне транзиције српског друштва, али и као постмодерне демократије. Српско друштво још увек носи ожиљке самоуправљања. Низ јавних установа у култури и образовању функционише са наслеђем самоуправних манира, а то значи групни интереси се боре за доминацију и привилегије у оквиру споремењајућих законских норми. Заправо, ради се о пракси, дајте нам новац из буџета а ми ћемо да управљамо.

Постмодерна демократија је корак у правцу јачања ванинституционалног деловања (Авгамовић, 2002). Под окриљем људских права и невладиних организација, посебни интереси потискују опште. При том, неважни су и оснивачи, правне норме, систем одлучивања на основу добијеног мандата на изборима. Мала група је у центру а ако добије подршку из иностранства, биће како она каже. Воља већине нема значаја у постмодерној демократији. Није тек тако смишљен израз постистина.

На крају. На ову књигу и начин њене промоције критички се осврнуо некадашњи директор ИФДТ, др Божидар Јакшић (Јакшић, 2019). Поред упитаности зашто у промоцији учествују они који су политички прогањали његове осниваче, седморо професора Филозофског факултета (Латинка Перовић и новинар Радивој Цветичанин који је, у време власти Комунистичке партије, водио борбу против деснице у култури), Јакшић поставља питање: „Како то да институт који Бојанић означава као контраинституцију није у државном власништву!?”

Да, како? Тако што подсећа на време „дивље приватизације”. Да ли после малих и великих предузећа долазе на ред отимачине научноистраживачке установе? Али, где је ту оснивач и његова одбрана институције?

Zoran M. Avramović¹
Institute for Educational Research
Belgrade (Serbia)

THE INSTITUTE AS A COUNTER-INSTITUTION

(The Construction of a Counter-Institution: A History of the Institute for Philosophy and Social Theory, Belgrade: Institute for Philosophy and Social Theory, 2019)

The Institute for Philosophy and Social Theory (hereinafter: the IPST) has presented to the public, both scientific and general, a book about itself: in which it named itself a counter-institution whose roots can be traced as far back as the Bled convention of 1960 and the reflection theory. The book in question is *The Construction of a Counter-Institution: A History of the Institute of Philosophy and Social Theory*, issued in September 2019. This publication, which will be distributed to libraries and thus bear witness to its time, presents the character of what is supposed to be a scientific institution. (As some associates have described it in their public speeches, “institutional insubordination” is the feature of the IPST). Three segments of this book are particularly engaging: 1) meaning of the counter-institution, 2) history of the IPST (or its history until 1960 and since then until present day), 3) role of Director of the Institute, Petar Bojanić, PhD.

1. The astonishing fact is that this scientific Institute presents an unknown term so far in social science (“counter-institution”). Every institution has its founder, means of funding, normative framework, hierarchy in the system of state order. Institutions as a sum of norms applied in a social system are in the core of social regulation (Mendras, 2001; Durkheim, 2007). What is a counter-institution? In this book, the counter-institution is presented as a “state institution which exists in parallel with the state and despite the state and is opposed to social institutions specifically because of themselves” (p. 11). This can be understood somehow as a state institution that confronts the state, which would in turn mean that the state works on its own destruction!!

One could toy with knowledge on Facebook and the Internet by twisting the meanings of basic terms and by letting words roam the media space. This is postmodernist but also post-postmodernist. However, people’s social lives do not exist without relatively stable, permanent relationships between people and social groups. Institutions are a predictable, relatively regulated form of action and they are always above the individual. Emile Durkheim explains that institutions are just there, they are based on traditions, customs, regulations and laws. They reflect a certain socio-historical period. The roles of employees in institutions are connected in a hierarchical manner, which is the setup that exists in the

¹ zoran.a@sezampro.rs

state order as well. They can be distinguished by their founder, the manner of funding and managing. Institutions are the backbone of social organisation.

Knowing this, then how are we to understand this “counter-institution theory”? We can understand it as a group of people doing whatever they like, independently of and against the legal order, independently of the founder. If this is not the case, then it is a vague term without any apparent chance of it being clarified.

2. In scientific and historical terms, the history of the IPST is presented in a fraudulent manner in this book. What used to be the development of Yugoslav and Serbian philosophical and social thought, as well as socio-political events, was in fact a preparation for the creation of counter-institution. History before the IPST is the Bled convention of 1960, where the reflection theory was criticised, Korčula Summer School (1964-1974), establishment of the Praxis journal (1964-1974), student demonstrations in 1968, the case of eight professors from the Faculty of Philosophy (1975-1981), establishment of the Philosophy and Social Theory Centre within the Institute of Social Sciences (1981-1991), and the year 1992, when the IPST became independent, till present day.

In addition to certain inaccuracies, such as the statement that the founders of the IPST were eight professors from Belgrade’s Faculty of Philosophy (whereas its founder is the State of Serbia – Z.A.), it is also intriguing to see how past or history before the IPST was constructed. It is as if Serbian-Yugoslav social thought worked on the establishment of the Institute ever since Bled! This thought flows into the IPST. In reality, the direction of this Marxist line of thought went towards Yugoslav republics (nations) and it was interpreted in various ways, in critical terms more or less in accordance with political orientation of respective national elites. In some republic centres, critical thought transformed into a critique of refuting national separatism. Of all the Praxis journal founders from Korčula, only the careers of those from Serbia suffered serious consequences.

Furthermore, history before the IPST, as constructed in this book, in ideological and theoretical respect, has nothing to do with the Institute as in 1991. The position then was Marxist, after 1991 it became civil-democratic, as was the political activity of the majority of the Institute’s associates, and since 2000 it has dealt with globalist, multicultural issues (projects have been completed since 2011).

Lastly, appropriating the term critical thought about society is untenable. This Institute has no such privilege because being critical is what constitutes every scientific thought. It seems as if other institutes and scientists do their research by renouncing the critical method.

In this appropriation of Yugoslav-Serbian heritage, the authors of the book conceal at least two things: 1) they do not differentiate between scientific work in a single-party society and multi-party society. Political criticism of scientific thought has different content in the two systems, 2) this book does not differentiate between political activities of its fellows and illegal activities of the Institute’s management. In the early 1990s, political and political party activists from the IPST ran the Institute within the boundaries of the law. But what has the situation been like since 2011? This will be immediately shown.

3. In the introduction to this book about the IPST, Director Petar Bojanić writes that his primary objective is to have the Institute refocus on science and research by providing

recommendations to public policies – producing concepts and ideas. He has failed to do so because politicians “continue to dismantle institutions”. He also adds: “In the past ten years, state authorities have failed to recognise the Institute as a location of expertise precisely because they lack vision, which goes beyond short-term and utilitarian objectives. The institution of the state nowadays becomes a grotesque institution above all institutions... and it will therefore be a new challenge for our resistance and joint action” (pp. 6-7).

He wonders why during his ten-year mandate as the Director of the Institute he has failed to stabilise its autonomy and to ensure a better status for it. Why hasn't the Institute become an expert institution? How can it be that someone with education in logics does not know the answer? Why has he failed? The answer is: because he wanted to turn the Institute into a counter-institution. Perhaps because, as he himself acknowledges, the previous Institute was not a “sufficiently regulated counter-institution” either. It remains unclear how the counter-institution becomes a scientific institution which produces concepts and ideas for the very state it confronts? Namely, as the book says, the counter-institution is a “state institution which exists in parallel with the state and despite the state and is opposed to social institutions specifically because of themselves”. The counter-institution is a form of denial of the founder's rights, the Law on Science and Research, the Government's democratic mandate. In other words, such an institution means: “Give us money from the state budget, we will do what we want, and we will appoint BoD members to our liking. We are taking over the Institute!

In this monograph, there is a special place for Director of the IPST since 2011. It is noted on page 155 that Petar Bojanić, PhD, is the Director in three different institutions: the Centre for Ethics, Law and Applied Philosophy – CELAP (since 2009), Director of the IPST (since 2011), Director of the Centre for Advanced Studies of Southeastern Europe - CAS-SEE (since 2013). So, he is holding THREE MANAGERIAL POSITIONS at the same time. Is this pursuant to the Law on Science which was also in force in 2013? Article 56 of the Law reads as follows: “The Director shall be an employee of the Institute, where he/she shall work full time”.

Following the reconstruction of its glorious past, this Institute has been reduced to mere two scientific consultants. This Director changed staff structure at the Institute. One would expect the Institute to hire philosophers and sociologists. Nevertheless, during his mandate, as many as eight scientific consultants left the IPST and three of them were fired. Therefore, the current situation is the following: 15 non-philosophers and non-sociologists, with philosophers (12) and sociologists (5). So, it is almost balanced! Among them is also the historian Bešlin, member of the Vojvodina Club, at the same time member of the Presidency of the League of Social Democrats of Vojvodina.

This book does not mention at all the fact that the IPST has been operating without the Board of Directors for a year. The previous BoD was relieved of their duties in October 2018 and a new one was appointed by the Government of the Republic of Serbia on 28th March 2019. From that date until March 2020 (for a year and a half), the BoD has not been operational. What is the reason for this situation? Decisions rendered by the Government are safely kept in Director Petar Bojanić's drawer. No reports or activity plans have been adopted. From the legal point of view, this Institute does not operate legitimately, and it can

be said that it is outside the boundaries of the legal system. The question here is how the Institute obtains funding when there are no corporate governance bodies in the first place?

There is no mention of it in the book, but there are three photocopies of clipped newspaper articles (it is rather strange to use photocopies of paper clippings in such a glorious monograph) which mention the Government and several scientists in a negative context, as proof of illegal refusal to implement the decision rendered by the Government of the Republic of Serbia. The titles themselves are indicative of the content: *Petar Bojanić: The Government Is Trying to Close down the Institute* (with a photo of P.B.), *Subduing the University* (with a photo of P.B.). And the third article was written by the following associates of the IPST: J. Vasiljević, A. Zaharijević, M. Bešlin (historian, the author of *famed* texts about the alleged Serbian occupation of Vojvodina) with a very catching title *Lucifer at the Institute*. Who is Lucifer (with a photo of P.B. here as well)? Gazela Pudar Draško also joined the smear campaign against BoD members and resistance to the founders, which was orchestrated by self-promoted representatives of the Institute - the Network for Academic Solidarity and Engagement in Serbia!

What former Director has failed to mention in his book are answers to his accusations presented in the media. If he really cared about the true condition of the current situation at the IPST, he would not hesitate to show both sides to the “story of dispute”. This was not done because it would be revealed who stands on the side of the truth, and political discrimination against one Board member would also come to light. Essentially, he is in breach of the provision of the Constitution (Article 21), according to which discrimination on the grounds of political opinion is prohibited. It is worth mentioning that *all* the employees have endorsed either street demonstration or the dismissal of the Government’s decision regarding the new BoD!

The profile of the IPST, as presented in this book, may be understood as an example of the Serbian society’s painful transition but also as an example of postmodernist democracy. The Serbian society is still scarred by self-management. A number of public institutions in the fields of culture and education operate under the burden of self-management heritage, which means that the interests of groups strive to dominate and gain privileges within very slowly changing legal norms. Actually, this is the practice based on the motto: give us funds from the state budget and we will run the Institute.

Postmodernist democracy is a step towards strengthening out-of-institution activities (Avramović, 2002). Under the auspices of human rights and NGOs, individual interests push away general interests. Moreover, no importance is given to the founders, legal norms or the decision-making system based on mandates gained at election. A small group of people is in the centre, and if given appropriate support from abroad, the group will do what it likes. The will of the majority is irrelevant in postmodernist democracy. There is a reason why the term post-truth has been coined.

Finally, the former Director of the IPST Božidar Jakšić, PhD, expressed his critical review of this book (Jakšić, 2019). In addition to wondering why the book was promoted by those who participated in political persecutions of the Institute’s founders, seven Professor from the Faculty of Philosophy (Latinka Perović and journalist Radivoj Cvetičanin, who during the rule of the Communist Party actively combated the right-wing culture), Jakšić also asks this question: “How is it possible that the Institute labelled as a counter-institution by Mr Bojanić is not state-owned!?”

Yes, we should ask how it is possible. Namely this reminds us of “shady privatisations”. Is it possible that after small and large companies, now scientific and research institutions will be subject to “plundering”? What ever has happened to the founder and its defence of the institution?

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Avramović, Z. (2002). *The Troubles of Democracy in Serbia*. Beograd: M.B. Press [In Serbian]
- Cvejić, I., Nikolić, O., Sladeček, M. (2019). *The Construction of a Counter-Institution: A History of the Institute of Philosophy and Social Theory* (ed. P. Bojanić). Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju [In Serbian]
- Durkheim, E. (2007). *The Society is Man's God* (ed. A. Mimica). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Jakšić, B. (2019). Two doubts about one counter-institution. *Danas*, 12-13.10.2019. Available at: <https://www.danas.rs/nedelja/dve-nedoumice-o-jednoj-kontrainstituciji/> [In Serbian]
- Mendras, H. (2001). *Basics of Sociology*. Podgorica: CID [In Serbian]